

HELSINGIN YLIOPISTO

Tiedekunta: Humanistinen

Koulutusohjelma: Historian kandiohjelma

Opintosuunta: historia

Tekijä: Kamilla Kolimaa

Työn nimi: ”Wiina on perkeleen pesti”, Alkoholismin esittäminen 1850-luvun suomenkielisessä raittiuskirjallisuudessa

Työn laji: Kandidaatintutkielma

Kuukausi ja vuosi: 05/2024

Sivumäärä: 25

Avainsanat: alkoholi, alkoholismi, raittiusliike, juoppous, juoppo, raittiuskirjallisuus

Ohjaaja: Mirikka Lappalainen

Tiivistelmä: Kandintutkielmassani tavoitteeni on selvittää millaista alkoholismikuvastoa 1850-luvun suomenkielisessä raittiuskirjallisuudessa ilmenee. Keskeisiä tutkimuskysymyksiäni ovat: mitä lähteissä alkoholinkäytöstä seuraa? millaisena alkoholismi ja alkoholistit esitetään ja millaisia piirteitä ja asioita näihin liitetään?

Aineistona käytän neljää 1850-luvulla julkaistua suomenkielistä raittiuskirjasta sekä alkoholikysymystä ja alkoholikulttuuria käsittelevää sekä näitä kontekstualisoivaa tutkimuskirjallisuutta.

Alkoholismin ja alkoholistien esittämisessä 1850-luvun raittiuskirjasissa päädyin johtopäätökseen näiden ensinnäkin esittämisestä negatiivisessa valossa, sekä myös kaikenlaisen alkoholinkäytön kategorisointiin juoppoudeksi tai vähintäänkin aina tähän johtavaksi. Alkoholismimäärielmän tutkimanani ajankohtana olen siis havainnut nykypäivää huomattavasti laajemmaksi ja stigmatisoivammaksi. Yksi tärkeä havainto oli myös luokkaa ja sukupuolta leikkaavat merkitykset, joita alkoholismikuvauksilla myös tuotetaan.

”Wiina on perkeleen pesti”

Alkoholismin esittäminen 1850-luvun suomenkielisessä raittiuskirjallisuudessa

Kamilla Kolimaa

016163737

Kandidaatintutkielma, Historian kandiohjelma

HISK-243

Helsingin yliopisto

20.5.2024

Helsinki

Sisällysluettelo

1. Johdanto	5
1.1. Historiallista taustaa	5
1.2. Kysymyksenasettelu	7
1.3. Lähteistä	8
1.4. Käsitehistoriallinen problematiikka	8
1.5. Tutkimustradition taustasta ja tutkimuskirjallisuudesta	9
1.6. Tutkimuksen perustelu	10
2. Juoppouden (alkoholismien) ja juopon (alkoholistien) hahmottamisesta, esittämisestä sekä muutamista piirteistä raittiuskirjasissa	11
2.1. Sosiaalinen rajanveto ja juopon sosiaalinen tausta --- rahvasta vaivaa itsehillinnän puute?	11
2.2. Sukupuolesta raittiuskirjasissa	13
2.3. (varoittavista) esimerkeistä sekä rappiosta ja parannuksesta – suistuminen tuhoon tai paluu valoon – kaksi mahdollista loppua juoppokertomukselle	14
2.4. Juomismiljööt käytetyissä lähteissä	15
2.5. Juomiskäyttäytyminen ja alkoholinkäyttö itsessään	16
2.6. Juoppouden kategorisoinnista	17
3. Juoppouden seurauksista	19
3.1. Henkiset ja hengelliset seuraukset	19
3.2. Sosiaaliset seuraukset	20
3.3. Fyysiset seuraukset	21
4. Johtopäätökset	23
5. Lähde- ja kirjallisuusluettelo	24

*Niin Turmiolan Tommi taas herää henkiin
ja herrojen elkeet tarttuvat renkiin
Kohti laukkaa viinakauppaa
Se miehen epätoivoon ajaa,
kun halla viljaa korjaa
Keskeltä kylmän mullan hiljaa
kylmä silmä tuijottaa
kun kirves kohoaa
Keskeltä kumpujen, mullasta maan
isät ylpeinä katsovat poikiaan
Työttömyys, viina, kirves ja perhe
lumihanki, poliisi ja viimeinen erhe
Tämä tuhansien murheellisten laulujen maa
jonka tuhansiin järviin juosta saa
Katajainen kansa, jonka itsesäälin määrää
ei mittaa järki, eikä Kärki määrää,
jonka lauluissa hukkuvat elämän valttikortit
ja kiinni pysyvät taivahan portit
Einari Epätoivosta
ne kertovat*

- Eppu Normaali, ”Murheellisten laulujen maa” (1982)

1. Johdanto

”-- kun viinan himo on oikein saanut wallan ihmisestä, silloin on mieli männikössä, silloin järki jäätyynnä.” (Maunulan Matti ja hänen viimeinen markkinaretkensä)

1.1. Historiallista taustaa

Vuonna 1866 paloviinan kotipoltto kiellettiin Suomessa, minkä pyrkimyksenä oli raitistaa kansaa ja vähentää alkoholinkäyttöä sekä saada ihmiset ostamaan ruokaa viinan sijaan, varsinkin kun maaseudulla kovin yleistä oli polttaa vilja viinaksi siitä ruuan tekemisen sijaan ja tienata näin. Jyvät olivat kalliita tavalliselle kansalle, ja suuri osa viljasta poltettiin viinaksi. Viljasta ja paloviinasta saatu hyvä hinta herätti kiinnostusta maataloutta kohtaan ja tarjosi säätyläistilanomistajille oivan tulonlähteen.¹ Muita motivaatioita kiellolle olivat valtion halu onnistuneemmalle veronkeruulle sekä tehtailijoiden halu kerätä voittoa perustamalla viinatehtaita, joiden tiellä oli talonpoikien harjoittama paloviinan pientuotanto. Tekninen kehitys myös joudutti kotipolton väistymistä tehdasvalmistuksen tieltä.²

Laki ei vielä estänyt tislausta tai oluen tai viinin myyntiä. Laki aiheutti viinan käytön laskua ja oluen sekä tislattujen juomien käytön nousua. Juomisasenteiden tiukentuminen näkyi alkoholipoliittisissa muutoksissa, paloviinalain ohella erityisesti maaseudulla rajoitettiin myös oluen myyntiä.³ Raittiusliikkeestä tuli keskeinen, eri yhteiskuntaluokkiin levinnyt kansalaisliike 1800-luvun aikana. Varhaisinta suomalaista raittiuskirjallisuutta edustavat mm. pappien kirjoittama Raamattuun ja uskonnollisista moraaleista ammentava raittiuskirjallisuus.⁴ Varsinainen raittiusliike alkoi 27.8.1853 perustetusta Raittiuskirjallisuuskomiteasta, joka julkaisi raittiusaiheista kirjallisuutta. Tämän nimi vaihtui 1860 Kohtuuden ystäviksi ja lopulta 1884 Raittiuden ystäviksi. Asenteellisesti alkoholivalistuksessa ja alkoholistikuvastossa alkoholinkäyttö liitettiin johtavan rikollisuuteen, (perhe)väkivaltaan, sairauteen, laiskuuteen, köyhyyteen ja kelvottomuuteen, huonoksi työnantajille ja taloudelle sekä yhteiskunnalle koska alkoholisti ja perhe veivät osansa vaivahoitokustannuksista. Moralisoinnissa vaimon ja perheen kärsimys onkin keskeinen piirre. Ratkaisevana oli juomarin ensimmäinen ryyppy joka ei voinut johtaa kohtuukäyttöön.

---

¹ Ahonen (2003) s. 16

² Ahonen (2003) s. 16

³ Peltonen (1997) s. 45-60

⁴ Tästä esimerkkinä Israel Reiniuksen *Yxinkertaiset Kysymyset Juopumisesta*. (1756)

Vaihtelevuutta ei ollut, vain suoranaista ryyppäämistä. Raittiusvalistuksen uskonnollinen päätykäytti uhkauksissaan tuonpuolista kärsimystä ja vetosi juoppouden syntisyyteen. Maallinen raittiusvalistus taas toi esiin terveydellisiä ja sosiaalisia haittoja sekä häpeään vetoamista ja pyrki juridisiin rangaistuksiin. 1800-luvun alkoholivalistuksessa uutta on nimenomaan luonnon- ja yhteiskuntatieteiden tuottamiin tuloksiin vetoaminen, ja tämä nämä korostuvat tärkeimpinä argumentteina vuosisadalla edettäessä. Erittäin tärkeä argumentti oli rikollisuuden ja alkoholin kytkös ja tämä näkyy alkoholistikuvauksissa, joissa rikollisuus hyvin usein ilmenee alkoholin seurauksena. Mitä myöhemmäs 1800-luvussa mentiin sitä radikaalimmaksi raittiusideologia meni ja yhä useampi järjestö asetti tavoitteeksi ehdottoman absolutismin sekä kieltolain.

Keskiluokkaa motivoi raittius toimintaan sen tuoma yhteiskunnallinen vaikutusvalta sekä tavallisen kansan sivistystason nostaminen. Alkoholivalistuksessa keskiluokka projisoi omia keskiluokkaisia hyveitään kuten kohtuullisuutta ympäröiviin luokkiin. Viinankotipolton kieltoa edeltävässä varhaisessa raittiuskirjasten toimikunnan kirjasissa vastustus kohdistuukin erityisesti talonpoikien juomiseen ja kotipolttoon eikä yleisesti alkoholinkäyttöön. Nouseva yhteiskunnan keskiryhmä korosti itseään ja pyrki erottautumaan rahvaasta kansasta kohdistamalla raittiusvalistuksen erityisesti talonpoikiin eli heijastamalla näihin ei-toivottuja piirteitä. Toisaalta myös yläluokka sai kritiikkiä edustaessaan ylenpalttisuutta. Raittiusliikkeessä oli vahva fennomaaninen pohjasävy, joka tuli sen fennomaanista sivistyneistöä edustavien perustajien myötä (esim. J.V. Snellman). 1800-luvun puolivälin raittiuskirjallisuuden yhtenä ns. taustapyrkimyksenä voikin nähdä porvarillisten hyveiden sekä fennomaanisen ideologian välittämisen, kytkeytyiväthän nämä molemmat alkoholikysymykseen propagoidessaan tietynlaista kansallista esimerkkikuvaa suomalaisesta. Toisin sanoen tuotti raittiuskirjasten komitea julkaisuillaan muitakin arvoja, kuin raittius itsessään. Raittiusliike oli osa suurempaa keskiluokan ja fennomaanisen sivistyneistön kansanvalistusprojektia, jossa ns. tavallinen kansa toiseutettiin rahvaaksi ja näitä koitettiin holhoavasti valistaa hyviksi kansalaisiksi. Fennomaanisen sivistyneistön näkökulmasta oli tavallinen kansa samaan aikaan kansallisromanttisen kuvaston ihanteiden valossa alkuperäistä ja viatonta, mutta samanaikaisesti sivistymätöntä ja rahvasta. Suomalaisen raittiusliikkeen synnyttyä 1800-luvun puolivälissä oli se selkeästi (fennomaanisen) keskiluokan liike, mutta 1800-luvun lopulle ja uuden vuosisadan puolelle tultaessa oli sen toiminta levinnyt vahvasti myös työväestön keskuuteen ja se olikin 1800-luvun lopulla merkittävin työväen yhteiskunnallisen toiminnan ja kansalaisaktiivisuuden muoto muun muassa juomalakkoliikkeineen. Luokka, jolle raittiusvalistus oli alun perin suunnattu, otti siis aatteen omakseen. Lopulta liikkeen tiukentunut absoluuttisen kieltolain tavoite toteutui kieltolain astuttua voimaan vuonna 1919. Raittiusliike alkoi sen 1800-

luvun lopun juomiskantoihin nähden paljon vapaammista juomiskäsityksistä, joita määrittä absoluuttisen raittiuden ja kieltoain sijaan alkoholin kohtuukäytön puolesta puhuminen ja erityisesti vaatimus paloviinan kotipolton kiellosta. Vuosisadan eteenpäin kelatessa absolutismin eli täydellisen alkoholista pidättäytymisen aate hiipi liikkeen tavoitteisiin.

Agraarisen yhteiskunnan alkaessa muotoutua teollisempaan suuntaan työntekijöiden vanhat juomistottumukset tuotiin mukana kaupunkiin ja ns. vapaan työläisen elämään. Juominen ei ollut enää työajalla mahdollista vaan siirtyi sen ulkopuolelle kapakoihin. Juomista piti lähteä varta vasten ostamaan. Kaupunkilaistyöläisen irrottautuessa agraarisesta yhteisöstä tämän ongelmat olivat nyt yhteiskunnan vastuulla, joka taas liberalisoitui ja rohkaisi työläistä huolehtimaan itse itsestään. Vaivauskriteereitä tiukennettiin. Tilaton väestö maaseudulla lisääntyi sekä näiden vaivaishoitokustannukset, jotka kytkeytyivät alkoholinkäyttöön. Alkoholismiin sairastuneet siis veivät osansa vaivaishoitokustannuksissa. Alkoholikysymys siis liittyi tilattoman väestön ongelmiin. Kaupungistumisesta ja teollistumisesta puhuttaessa on kuitenkin hyvä muistaa Suomen pysyneen hyvinkin agraarisena vielä pitkälle 1900-luvun puolelle ja korostaa alkoholismia enimmäkseen juurikin maaseudun (mm. tilattoman) väestön ongelmana.

1.2. Kysymyksenasettelu

Tässä kandintutkielmassa tärkein tutkimuskysymykseni on se mitenkä alkoholismi ja alkoholistit raittiuskirjasissa esitetään eli millaisia asioita ja seurauksia näihin liitetään sekä millaisia piirteitä alkoholismikuvauksissa ja raittiuskirjasissa ilmenee. Millaisia piirteitä alkoholismiin liitetään? Tarkoitan tällä erinäisten negatiivisten seurausten ohella muun muassa juomistapoja---millaisena alkoholismi eli juoppous ja juomarit teksteissä nähdään? Millaiseksi heidät ja juoppous mielletään ja mitä näistä seuraa? Alkoholismin käsitehistoriallista problematiikkaa käsittelevässä alaluvussa avaan lähteiden kirjoittamisajankohdan ja nykyajan alkoholismikäsityksen eroja ja tämän merkitystä tutkielmassa, tämä onkin jälleen yksi kiinnostuksenkohteistani; millainen 1850-luvun alkoholismikäsitys (ja tämän esittäminen raittiuskirjasissa on verrattuna nykyajan käsityksiimme siitä mitä alkoholismi (juoppous) on?

1.3. Lähteistä

Lähteinäni käytän raittiuskirjoja julkaisseen raittiuskirjasten toimikuntana ja raittiuskirjallisuuskomiteana tunnetun raittiuskirjoja julkaisseen järjestön, erityisesti ennen paloviinan kotipolton kieltoa (1866) 1850-luvulla julkaisemia alkoholivastaisia raittiuskirjasia, jotka pyrkivät vaikuttamaan lukijaan luomalla tietynlaista kuvaa alkoholisteista ja alkoholismista. Tiedostan lähteitä tarkastellessa, että nämä ovat kaikki puolueellisia juoppoudesta puhuessaan, ja juuri siksi nämä valitsinkin. Olenhan kiinnostunut nimenomaan raittiuskirjallisuuden alkoholismikuvastosta. Lähteiksi olen valinnut toimikunnan ensimmäisen julkaisun *Kolme päivää Sairion kylässä* (1854) sekä *Rampa Lauri* (1854), *Maunulan Matti ja hänen viimeinen markkinaretkensä* (1855) ja Turmiolan Tommin elämäkerta (1857). Lähteet on rajattu tarkoituksellisesti suomenkielisiin, (tosin Rampa Lauri on käännös) koska olen kiinnostunut nimenomaan suomenkielisistä raittiuskirjasista, koska nämä on suunnattu tietysti suomenkielisille lukijoille ja edustavat hyvin 1800-luvun puolivälin raittiusliikkeen fennomaanista pohjavirettä. Ennen kotipolton kieltoa tämän vastustaminen oli yksi ja ehkäpä keskeisin raittiuskirjasten tavoitteista. Valitsin käytettäväksi sen verran vähän lähteitä, koska toimikunnan julkaisemia kirjasia ei ylipäättäen ole vuosikymmeneltä mitenkään valtavasti ja katson että käyttämäni lähteet ovat riittävät tutkimaan alkoholismikuvastoa kyseiseltä vuosikymmeneltä.

1.4. Käsitehistoriallinen problematiikka

Alkoholismi on juuri tutkielmani ajankohdan aikoihin, 1800-luvun puolivälissä ruotsalaisen lääkärin Magnus Hussin kehittämä termi, joka kuvasi juoppoutta sairautena.⁵ Tätä ennen jo vuosisadan alussa oli ollut esityksiä juoppoudesta nimenomaan sairautena, mutta puhuttaessa alkoholismista 1800-luvun puolivälin kontekstissa ja siitä kuinka alkoholismi ymmärrettiin, korostuu sen käsittäminen sosiaalisista syistä johtuvana---verrattuna nykypäivään, jolloin käsitämme alkoholismia ennen kaikkea psyykkisistä ja perinnöllisistä tekijöistä johtuvana sairautena--johon kuuluu omien psyykkisten ongelmien ja yksilöllisen pahan olon lääkitsemistä juomisella---joka toki myös kytkeytyy sosiaaliin. Nykyaikana alkoholismia määritelmä on kovin paljon kapeampi ja rajallisempi, kuin 1800-luvun puolivälissä, jolloin (kuten lähteistä ilmenee) suurin osa juomiskäyttäytymisestä, melkein kaikki juominen---varisinkin työläisten tai

---

⁵ Pietikäinen (2013)

talonpoikien---mielletään alkoholismiksi, ja kohtuukäytön ajatellaan johtavan väistämättä juoppouteen.⁶ Nykyaikana alkoholismia ei käsitetä yhtä laajasti, vaan jossakin kohtaa hahmotamme rajan ns. terveen tai vielä normaalin ja sosiaalisesti hyväksyttävän juomiskäyttäytymisen ja alkoholismien välillä. Tästä määritelmästä antaa osviittaa lainaus Duodecim -lehden alkoholismimääritelmä: *Alkoholismi taas on sairaus, jossa on kehittynyt alkoholiriippuvuus, alkoholinsietokyky on lisääntynyt ja vieroitusoireita ilmaantuu juomisen loputtua*⁷ sekä Käypähoito sivuilla esitetystä alkoholismimääritelmästä: -- *(alkoholismi) on oireyhtymä, jonka tyypillisiä piirteitä ovat muun muassa juomisen pakonomaisuus, vieroitusoireet ja toleranssin kasvu, juomisen jatkuminen haitoista huolimatta.*⁸ Nykyajan alkoholismikäsitetyksessä olennaista on siis hallitsemattomuus, liiallisuus ja holtittomuus---alkoholinkäyttäjää mielletään suuremmalla kynnyksellä alkoholistiksi, kuin 1850-luvulla. Yksi tutkimuskysymyksistäni tässä tutkielmassa onkin se mitä tämä alaluku on jo sivunnut, eli millaiseksi alkoholismi 1850-luvun raittiuskirjasissa mielletään? Mitä on alkoholismi tai juoppous? Puhuessani alkoholismista, tunnistan termin anakronistiseksi ja käytänkin sitä juuri sivuamani 1800-luvun puolivälin alkoholismikäsitetyksen/juoppouskäsitetyksen hengessä ja käytän tämän synonyyminä *juoppoutta*, eli termiä, josta aikakauden lähteissä puhutaan *alkoholismien* sijaan.

1.5. Tutkimustradition taustasta ja tutkimuskirjallisuudesta

Alkoholikysymystä ja raittiuskirjallisuutta on tutkittu erityisesti raittiusliikkeen kansalaisyhteiskunnallisen merkityksen näkökulmasta. Tutkimus on keskittynyt myös paljolti suomalaisten itse alkoholinkäyttöön ja tähän sosiaalisena ongelmana. Aihetta on tutkittu myös siitä näkökulmasta kuinka alkoholikysymys liittyi teollistumiseen, kaupungistumiseen ja Suomen elinkeinorakenteen muuttumiseen.

Tämä tutkielma eroaa kuitenkin aiemmasta tutkimuksesta siinä suhteessa, että kohteena ei niinkään ole alkoholinkäyttö tai juomakulttuuri itsessään, vaan olen enemmänkin kiinnostunut yhteiskunnallisista asenteista ja alkoholismien esittämisestä eli alkoholismikuvastosta, (millaisina ”juopot” nähtiin?) Tutkielma siis ottaa kohteeksi perinteisten alkoholismien/alkoholistien sijaan näiden esittämisen sekä asennoitumisen näitä kohtaan. Kuinka asenteet ja suhtautuminen ilmenevät kirjoittajien kielessä? Millaisiin asioihin alkoholismi teksteissä liitetään? Millaisina alkoholistit esitetään? Näistä voidaan johtaa mitä käytetään perusteluina alkoholivastaisuudelle.

---

⁶ Hämäläinen (2003) s. 277-279

⁷ <https://www.duodecimlehti.fi/duo60399#s4>

⁸ <https://www.kaypahoito.fi/nix00353>

Tässä kohtaa tutkimus kuitenkin kytkeytyy aiempaan traditioon puhuttaessa teollistumisen tuomista työnantajien ja yhteiskunnan tarpeista ”kunnolliselle” eli raittiille työntekijälle. Myöskin nationalismin näkökulma, fennomaanien ihannekuva raittiista suomalaismiehestä nousee esiin, kuinka juoppous on ns. epäisänmaallista eikä sovi tähän kuvaan. Käyttämäni tutkimuskirjallisuus edustaa osaltaan perinteistä tutkimustraditiota keskittyessään raittiusliikkeeseen ja alkoholikysymykseen kansalaisyhteiskunnan sekä itse alkoholinkäytön näkökulmasta mutta keskeisimmät lähteet ottavat näkökulmaksi itse raittiuskirjallisuuden, sen teksilajina sekä arvojen tuottamisen välineenä. Yksi tutkimuskirjallisuuteni keskeisimmistä lähteistä, Johanna Hämäläisen ”*Eroowaisuus riippui miehestä ja pullostasta*”. *Keskiluokan sosiaalisen rajavedon ja kansakuvan tuottamisen keinot 1800-luvun jälkipuoliskon raittiuskirjallisuudessa*. – Jari Eilola (toim.), *Sietämättömät ja täydellinen maailma*, ottaa raittiuskirjallisuuteen sosiaalisen rajavedon näkökulman ja käsittelee nimenomaan sitä kuinka raittiuskirjasia kirjoittaneet tuottivat kirjasissaan keskiluokkaisia sekä fennomaanis-nationalistisia arvoja ja alkoholisteja esittämällä vetivät tietynlaisia sosiaalisia ja yhteiskunnallisia rajoja.

1.6. Tutkimuksen perustelu

Ajattelen aiheen tutkimisen merkitykselliseksi, koska alkoholismi ja alkoholistit ovat edelleenkin yhteiskunnassamme stigmatisoituja, ja alkoholismi sosiaalinen ongelma. Alkoholismikuvaa tutkimalla voidaan valaista alkoholismin stigmaa sekä luokkaerojen ylläpitämistä tätä stigmaa hyödyntämällä. Alkoholismin esittämistä tutkimalla voidaan myöskin, kuten jo mihin aiempi tutkimustradition on keskittynyt, valaista itse alkoholismin sosiaalista ongelmaa ja sen historiaa. Myös nationalismi ja kansallisuusaate ovat ajankohtaisia teemoja, joita voidaan valaista tutkimalla alkoholismikuvaa, joka oli vastoin 1800-luvulla luotua raittiin ahkeran suomalaisen kuvaa. Kuinka yhteiskunta käytti tietynlaista työläis- ja talonpoikaisalkoholistin kuvaa nationalistisiin päämääriin sekä luokkaerojen ylläpitämiseen?

Juominen ja alkoholinkäyttö ovat ajankohtainen aihe, koska nuoret (ja myös vanhemmat ikäluokat) käyttävät vuosi vuodelta vähemmän alkoholia. Kiinnostavaa on nykyajan juomisasenteiden vertaaminen 1800-lukuun. Trendikästä tällä hetkellä on nimenomaan hillitty juominen, vähentäminen ja suoranainen absolutismi.

Tutkimalla 1800-luvun alun juomisasenteita voimme ymmärtää sitä millainen vaikutus ilmiöiden esittämisellä mediassa ja kirjallisuudessa on esim. lainsäädäntöön, sekä myös sitä kuinka vaikuttamaan pyrkivät tekstit toimivat ja ovat historiassa toimineet. Raittiuskirjasethan ovat nimenomaan vaikuttamaan pyrkiviä tekstejä.

2. Juoppouden (alkoholismien) ja juopon (alkoholistien) hahmottamisesta, esittämisestä sekä muutamista piirteistä raittiuskirjasissa

2.1. sosiaalinen rajanveto ja juopon sosiaalinen tausta – rahvasta vaivaa itsehillinnän puute?

Sekä itse tarkastelemissani lähteissä, että tutkimuskirjallisuudessa ja siinä käsitellyssä aineistossa raittiuskirjallisuuden sosiaalisen rajanvedon elementti eri yhteiskuntaluokkien välille nousee esiin. Kuten johdannossa jo tuli ilmi, varhainen (järjestäytynyt) 1800-luvun puolivälin raittiustiike koostui (nousevasta) keskiluokasta sekä fennomaanisesta sivistystöstä, raittiuskirjasten toimikunnan perustajiin kuuluessa mm. J.V. Snellman. Raittiustiike oli osa laajempaa samojen tahojen harjoittamaa kansanvalistustyötä, joka kohdistui nimenomaan ns. rahvaaseen kansaan, kuten palkollisiin, tilattomiin, irtolaisiin sekä talonpoikiin ja työläisiin. Erityisesti keskiluokalla oli tarve erottautua omana erityisenä ryhmänään rahvaasta, ja negatiivisten piirteiden liittäminen alempiin luokkiin raittiuskirjallisuudessa ja näiden esittäminen rappiollisena soveltui hyvin tähän tarkoitukseen. Fennomaanisella sivistyneistöllä taas oli halu levittää kansallisiin ideaaleihin sopivaa raittiutta. Raittiuskirjallisuus tuotti siis porvarillisia merkityksiä esitellessään mm. juoppoudesta koituvia seurauksia, jotka olivat porvarillisten hyveiden, kuten kohtuuden, ahkeruuden ja säästeliäisyyden vastaisia sekä projisoi porvarillisia ideaalejaan maaseutuväestöön. Ei ole sattumaa, kuinka kirjasissa talonpojille annetut positiiviset ja toivotut piirteet, kuten toivottu työteliäisyys (johon pyritään raittiuden kautta) ovatkin klassisia porvarillisia hyveitä. Lähteissä talonpoika on samanaikaisesti ihannoitu mutta tätä halutaan myös sivistää.

1800-luvun puolivälin raittiuskirjallisuudessa juoppous esitetään suurimmalta osin juurikin rahvaan kansan, kaupunkien työläisten, maaseudun talonpoikien, palkollisten ja tilattomien sekä irtolaisten ongelmana. Joitakin yksittäisiä lähteitä kuitenkin löytyy, joissa kritisoidaan varakkaiden ylenpalttisia ja elostelevia elintapoja, kuten alkoholinkäyttöä, joka ei sovi porvarillisten ideaalien mukaiseen kohtuullisuuteen.⁹ Koko kohtuukäytön mahdollisuus on kyseenalaistettu raittiuskirjasissa, mutta jos joku siihen kykenee on se kärjistäen ilmaistuna keskiluokkainen alkoholinkäyttäjä. Juoppous mielletään erityisesti ruumiillista työtä tekevien ongelmaksi ja käytökseksi ja nämä mielletään kykenemättömiksi alkoholin kohtuukäyttöön. Heidän tapauksessaan

---

⁹ tästä esimerkkinä Kaarle Werkon *Warjokuwaelmia maljan ja pullon ääressä* (1884)

yksikin ryyppy luistaa väistämättömän rappion tielle. Kansaa vaivaa itsehillinnän puute, he eivät voi estää itseään suistumasta juopoksi, jos ottavat ensimmäisen ryyppyn.

Kolme päivää Sairion kylässä

-kirjasessa heti kättelyssä juoppous, raskas työ, mieheys sekä talonpoikaisuus sidotaan yhteen: ”—sillä joka viikon pitkän vääntää raskaasta työstä, jäykistämät kädet, jalat ja koko ruumis niin, ettei mikään muu kuin viina taida niitä jälleen pehmittää ja sentähden oikea talonpoikainen mies ei tule viinatta aikaan.”

Sairion kylään saapunut vieras käy dialogia kyläläisten kanssa ja nämä esittävät viinan keinona raskaasta työstä selviytymiselleen. Alkoholismi ilmenee puheessa ruumiillisesta työstä (puhuttaessa työajalla ryyppäämisestä) sekä kuinka työntekijät eivät omin sanoin tee töitä ilman viinaa ja suoriutuvat töistä omasta mielestään tämän (viinan) voimalla. samalla viinan viitataan huonontavan työkykyä ja työn tuottavuutta: ”viinamiehet ovat huonoja työmiehiä” (s. 7) ja ”viina kadottaa meiltä ei ainoastaan rahan ja ajan mutta myös työhalun ja voimankin” ”---jotka kauan ovat viinaa ryyppänneet viimein he eivät taida mitään ilman viinatta tehdä”. Kirjasessa työntekijät siis esitetään alkoholiriippuvaisina, sillä työt saattavat jopa jäädä tekemättä ilman viinaa ”--elonaika ei saa apuväkeä viinatta”.

Työmiesten ryyppäys jatkuu raittiuskirjallisuuden kuvastossa työajan ulkopuolella ja he käyttävät palkkansa alkoholiin perheenkin kustannuksella.

Nykytutkimuksen valossa esimerkiksi kaupungin työväki ei yhteiskunnan teollistuessa kuluttanut mitenkään erottuvalla tavalla enemmän alkoholia, kuin ylemmät yhteiskuntaluokat¹⁰, mutta raittiuskirjasissa näistä on haluttu antaa kyseinen kuva.¹¹ Raittiusliikkeen kirjallisuutta voisikin kutsua tietynlaiseksi propagandaksi. Alempien yhteiskuntaluokkien yhdistäminen negatiiviseen käytökseen eli alkoholinkäyttöön ja tämän lieveilmiöihin saattaa nämä huonoon valoon---kunniantomuuteen ja erottaa nämä omaksi erilliseksi ryhmäkseen ja tarjoaa ylemmille ryhmille holhoavan aseman valistaa alempia ryhmiä kohti parempaa. Alempien kansanryhmien leimaamisessa kyvyttöminä kohtuuskäyttöön (ylempien siihen kyetessä nostellessa vaikkapa juhlamaljoja) näkyy 1800-luvun rotuhygieenistä ajattelua, jossa tietyt asiat nähdään tyypillisinä tai pätevinä pelkästään tai erityisesti johonkin kansanryhmään.¹²

---

¹⁰ Sulkunen (1986) s. 22-23

¹¹ Haapala (1986)

¹² Apo (2001) s. 205

2.2. Sukupuolesta raittiuskirjasissa

Ainoastaan *Paimelan ukossa* ja *Wilhelmi Linterin historiassa* puhutaan naisten juoppudesta – toisaalta naisia syytetään miehen juoppoudesta ja näiden toinen rooli on uhrius, eivät koskaan jätä miestä, mikä sopii raittiuskirjasia kirjoittavien tahojen porvarillisten ydinperhearvojen esittämiseen ideaaleina. Lähisuhdevallan yltyessäkin Turmiolan Tommin vaimo ei jätä tätä vaan tulee tämän murhaamaksi. Juopon vaimo esitetään tietynlaisena marttyyrinä.

1800-luvun puolivälin raittiuskirjallisuudessa juopot ovat lähes poikkeuksetta miehiä. *Paimelan ukossa* sekä *Wilhelmi Linterin historiassa* esiintyy naisten juoppoutta mutta näitä poikkeuksia lukuun ottamatta juoppous liitetään teksteissä miehiin ja mielletään miesten käytökseksi pelkäämään näiden esiintyessä juomarin roolissa ja naisen esiintyessä joko vaimona juoppomiehen rikkomusten uhrina ja marttyyrinä tai osasyllisenä tämän juoppouteen. Naisen ajautuessa juoppouteen kyseenalaistuu tämän siveellisyys, naiseus sekä inhimillisyys: ”*Mies wiinassakin on vielä ihminen, mutta juoppowaimo on riettaampi ja saastaisempi kuin kärme.*”¹³ Kuten tutkielmassa on jo tähän mennessä tullut ilmi, raittiuskirjasten avulla tuotettiin erinäisiä tausta-arvoja raittiuden itsensä lisäksi, on myös sukupuolen esittämisessä luettavissa tätä. Raittiuskirjasissa esimerkilliset ja hyveelliset vaimot pysyttelevät juomarimiehen väkivaltaisesta käytöksestä, tuhlailevuudesta ja kelvottomuudesta huolimatta uskollisesti miehen rinnalla lempeinä, ja kärsivällisinä—mikä sopii hyvin porvarillisiin ideaaleihin perheen rikkomattomasta pyhydestä—eivätkä jätä tätä. Turmiolan Tommin vaimosta (mikä pätee myös suureen osaan raittiuskirjasten kuvastosta) tulee sarjakuvan lopussa eräänlainen juoppouden marttyyri, Tommin lyödessä tämän viinapullolla kuoliaaksi. Maunulan Matin vaimo lapsineen päätyy kerjäläiselämään juomarimiehensä syntien tähden. Vaimon ja perheen kärsimystä esiin tuomalla kirjoittajat vetoavat tunteisiin—juoppoudesta kärsijänä ei ole pelkäämään juomari itse vaan tämän lähipiiri. Juha Siltalan sanoin: ”*Nainen edusti keskiluokkaisia hyveitä, kun taas miehen representaatiossa kertautui sivilisoitumattoman maalaisköyhälistön paheiden lista*”¹⁴

---

¹³ *Paimelan ukko* (1853)

¹⁴ Siltala (1996), 35.

Toinen mainittava sukupuolen esittämisen teema on se kuinka miehen juoppous ja tämän siihen ajautuminen saatetaan esittää teksteissä vaimon syynä. Esimerkillisenä vaimona olemalla, huolehtimalla, että miehen on mielekästä olla kotona, vaimon on mahdollista ennaltaehkäistä miehen ajautumista ryypäämiseen eli kodin pakenemista kapakkaan.¹⁵ Koti ympäristönä on naisten vastuulla ja jos tämä laiminlyö velvollisuuksiaan tässä ympäristössä tai luo tähän huonon ilmapiirin—pakenee mies kotia kievariin.

Ryypäys liitetään raittiuskirjallisuudessa miehekkyteen ja se esitetään juomatoverien kautta tapana ottaa miehuudesta mittaa.¹⁶ Ryypäys esitetään miesten sosiaalisena tapahtumana, (esim. kievareissa) jossa—vaikka pidetäänkin hauskaa—siinä sivussa juomarit ottavat toisistaan mittaa. Tämä menee kuitenkin helposti porvarillisiin ideaaleihin sopimattoman rahvaanomaisen miehuuden puolelle.¹⁷ Miehen kieltäytyessä juomasta, kievarissa tälle naureskellaan ja tämän miehekkyys kyseenalaistetaan.

2.3. (varoittavista) esimerkeistä sekä rappiosta ja parannuksesta. suistuminen tuhoon tai paluu valoon --- kaksi mahdollista loppua juoppokertomukselle

Raittiuskirjaset esittävät juoppouden tietynlaisena kirjasissa nopeutettuna kehityskulkuna, jossa ihminen suistuu juoppouteen ja sen mukana tulee hyvinkin negatiivisia seurauksia, jotka sitten johdattavat juomarin risteykseen, josta lähtee tie joko kohti loputonta rappiota ja pohjaa taikka parannuksen tekemistä. Parannukseen liittyy tyypillisesti uskonnollisen heräämisen elementti, joka tuo juomarin takaisin hyveelliselle tielle.¹⁸ Juopot ovat kirjasissa kunniantomia ja nämä leimataan kunniansa menettäneiden ryhmään, joka on yhtä rikollisten sekä roistojen kanssa. Toisaalta parannuksen tehnyt juomari voi palata kunniallisten ihmisten joukkoon ja tämän kunnia voidaan palauttaa raitistuessa. 1800-luvun puolivälin raittiuskirjallisuudessa esiintyy yhtenä piirteenä ulkopuolelta tuleva kertojahahmo, joka valistaa juoppoja, ja joka on itse parannuksen tehnyt ja tuo ilmi omalla tarinallaan ja itsellään hyvänä esimerkkinä, kuinka parannuksen tekeminen ja paluu synkältä ryypäämisen tieltä on mahdollista (useimmiten juuri Jumalan rakkauden ansiolla). Kolme päiwää Sairion kylässä on tällaisesta hyvä esimerkki, vieras -nimisen hahmon---entisen juopon—

---

¹⁵ Tästä esimerkkinä *Köyhän miehen vaimo*

¹⁶ Vilkuna (2014) s. 107-113

¹⁷ Vilkuna (2014) s. 112-113

¹⁸ Hämäläinen (2003) s. 280

taivutellussa kolmen päivän aikana alkoholia käyttävät kyläläiset pois juoppoudesta raittiuteen. Myös Rampa Lauri ryhtyy itse alkoholinvastaiseksi kiertäväksi saarnaajaksi. Joka tapauksessa esimerkki ja sen antaminen on hyvin läsnä aikakauden raittiuskirjallisuudessa. Jossakin tapauksessa esimerkki on varoittava esimerkki tuhosta ja rappiosta, kuten *Turmiolan Tommi* tai *Maunulan Matti*, jotka molemmat päätyvät lopulta oikeuden käsiin rikoksia tehtyään, ja joiden perheille myös käy huonosti. *Rampa Lauri* ja *Kolme päivää Sairion kylässä* edustavat toisenlaista, toivokasta esimerkkiä—Rampa Lauri kääntyy parannuksen tielle ja uskonnon puoleen menetettyään päissään jalkansa ja sairiolaiset raitistuvat kuultuaan vieraan tarinan omasta esimerkillisestä raitistumisestaan, ”--vasta sitte kun peräti luovuin viinasta ja muista väkeivistä juomista, katosi entinen köyhyyteni ja ruumiini tuli terveeksi”. Juoppotarinoilla näyttää olevan siis kahdenlaisia loppuja, joko surullinen rappio esimerkiksi omaisuuden menetyksen ja perheen köyhtymisen tai murhan ja vankihuoneen muodossa tai valoisa parannuksen tekeminen ja raitistuminen uskonnon voimalla. Mitä lähemmäs *Kolme päivää Sairion kylässä* -kirjaseen loppua tullaan, sitä enemmän vieraan argumentaatio (kirkonmiestä konsultoidessa) nojaa uskontoon, ja juoppouden syntisyyteen. Toinen ilmenevä motivaatio raitistumiselle on vakava tapaturma tai onnettomuus, kuten rampautuminen *Rampa Laurin* tapauksessa.¹⁹ Järkyttävä tapaturma ja tämän jouduttama uskonnollisesti motivoitunut raitistuminen ovat myös toistuva yhdistelmä. Lähteissä keskeinen piirre on yksittäiseen henkilöön ja tämän tarinaan keskittyminen tapausesimerkkinä, josta *Kolme päivää Sairion kylässä* kuitenkin poikkeaa, vieraan raitistumistarinan ollessa ns. sivuroolissa. Yksilön sijaan tapausesimerkkinä toimii kokonainen kylä ja sen asukkaat yhtenä juoppomassana.

2.4. Juomismiljööt käytetyissä lähteissä

Missä juoppoutta sitten on? voisi seuraavaksi kysyä. Raittiuskirjasissa ilmenee tietynlainen kaupungin ja maaseudun vastakkainasettelu, kaupungin voi nähdä edustavan pahetta ja turmelusta, ja maaseudun puhtautta sekä kansallisromanttista alkuperäisyyttä, johon pahe (viina) tulee ulkopäin.²⁰ Juoppous siis saapuu maaseutuidylliin, esimerkiksi markkinoille ja kievareihin (vapaa-ajalla), sekä myös maatilojen pelloille ja työpaikoille (työ-ajalla). Erityisesti markkinat edustavat ja symboloivat *Maunulan Matti ja hänen viimeinen markkinaretkensä* – kirjasesä rappiota ja

---

¹⁹ Hämäläinen (2003) s. 280-281

²⁰ Hämäläinen (2003) s. 283-284

turmelusta, ”*Ketä siis haluttaa nähdä Suomen kansaa sen hurjimmassa ja ilkeimmässä muodossa, hän menköön markkin*

Markkinoille menijöistä suurimmalla osalla ei ole sinne varsinaista asiaa, vaan nämä menevät ryyppiskelemään. Alussa isä varoittaa Mattia menemästä markkinoilla, mutta tämä viisveisaa varoituksista. Markkinoille kokoontuu laiskureita, petteureita, juoppoja, roistoja, hevosen vaihettajia ja varkaita. Siellä velkaannutetaan ryyppäämisen takia ja myös uhkapelataan. Vielä tarkemmin markkinoilla paheen keskittymänä toimii kapakka/kievari, jossa tapellaan, kiljutaan, uhkapelataan ja jonne sammutaan. Kapakkaan tullessa jo oven vieressä ”kelpo miehiä” näkyy sammuneina. Markkinat ja kievari paikkana turmelevat sinne tulevat. Sammuneet kelpo miehet ovat suistuneet paheen tielle. Sammuneet heitetään ulos sillä kapakassa ei sallita ”joutilaita” ja alkoholismien inhorealistinen kuvaus tiivistyy juoppoon, joka on sammuneena rapakkoon, suusta valuessa tupakkakuolaa ja ulkonäkö kovin epäsiistinä. Tässä myös uskonnollinen retoriikka nousee esiin kertojan pohtiessa onko tässäkin henkilössä Jumalan kuvaa. Markkinoilla hevosia laiminlyödään ja näihin kohdistetaan eläinrääkkäystä. Joka tapauksessa maaseutumiljöitä vaikuttaa esiintyvän kaupunkimiljöitä enemmän 1800-luvun puolivälin raittiuskirjallisuudessa, mikä luo kuvaa juoppoudesta nimenomaan maaseudun ongelmana. Kaupunkimiljöitäkin ilmenee ja näissä esiintyy työväen ja (ja harvoin) porvariston juoppoutta. Toisaalta tämän voi liittää raittiiliikkeen haluun tuottaa kirjasi raittiuden ohella muitakin—aiemmissa alaluvuissa jo mainittuja arvoja—hyödyntämällä kansallisromantiikkaan sopivaa maalaismiljöötä ja siinä asustavia talonpoikia, joihin on mielekäästä projisoida keskiluokan ja fennomaanien ideaaleja siitä millaisia maaseudun talonpojiston tulisi ihanteellisesti olla.

2.5. Juomiskäyttäytyminen ja alkoholinkäyttö itsessään

Mitä juomiskäyttäytymisen esittämiseen tulee, juoppouden voi nähdä käsittävän kaiken (myös kohtuullisen juomisen) mistä kerron tarkemmin seuraavassa alaluvussa. Juomiskäyttäytymisen esittämisessä ilmenee juomista sekä työajalla että vapaa-ajalla.²¹ Sairiolaiset perustelevat omaa päivittäistä työajalla tissutteluaan alkoholin vahvistavalla vaikutuksella, nähden sen eräänlaisena voimajuomana, joka vahvistaa ruumista ja parantaa työkykyä. Uskomuksena on jopa etteivät työnantajien palkolliset tulisi töihin ilman viinaa, ”--jotka kauan ovat viinaa ryyppänneet viimein he eivät taida mitään ilman viinatta tehdä”, eivätkä jaksaisi tehdä töitään ilman tätä, jonka takia työnantajat tarjoavat näille viinaa, ”--elon aika ei saa apuväkeä viinatta--”. Alkoholinkäyttö on

---

²¹ Apo (2001) s. 107-109

jokapäiväistä—puhutaan väli- aamu- ja ruokaryyppyyistä. Ruokaryyppyt ilmenevät yhtenä juomisen muotona—niitäkin Sairiolla kerrotaan harrastettavan, sekä tietysti kännijuominen, kuten Maunulan Matin tapauksessa. Sairiolaiset työntekijät ryyppäävät työn ulkopuolellakin, työajalla tissuttelun jälkeen, ja tällöin juopottelu menee tissuttelun puolelta kännijuomiseksi, mikä aiheuttaa heille krapuloita ja tästä syystä heikentää työkykyä. ”*viina kadottaa meiltä ei ainoastaan rahan ja ajan mutta myös työhalun ja voimankin*”.

Väkivaltaiseen, humalahakuiseen ja holtittomaan alkoholinkäyttöön keskittyvät enemmän *Maunulan Matti ja hänen viimeinen markkinaretkensä* sekä *Turmiolan Tommin elämäkertä*. Molempien juomiskäytös johtaa tapaturmiin ja holtittomaan käyttöön, kuten tappoon ja hevosella (jonka selässä Matin on vaikea kännissä pysyä) hurjasteluun. Myös Lönnrotin kirjasessa sivutaan hevoskärryillä hurjastelun ja kisailun ilmiötä, mikä on verrattavissa nykypäivän rattijuoppouteen.

2.6. Juoppouden kategorisoinnista

Jo aiemmin sivuamani juoppouden ja alkoholismien käsitehistoriallinen analysoiminen valottaa varhaisen raittiusliikkeen kirjallisuuden juoppouden ja alkoholismien hyvinkin laajasti ja leimaavasti ymmärretyksi—toisin sanoen lähteissä kaikki alkoholinkäyttö esitetään juoppoutena eli alkoholismina, oli se sitten kohtuukäyttöä, työajalla juopottelua, jokapäiväistä tissuttelua tai kännijuomista. Tässä tutkielmassa ehkäpä tärkeimpänä ja laaja-alaisimpana huomiona haluan juurikin tuoda tätä kategorisointia tai niputtamista ja vaihtelevuuden puutetta havaintona esille. Kaikki juominen kategorisoidaan samaan.²² Kaikenlainen alkoholinkäyttö mielletään saman ns. juoppo-altaan sisällöksi, verrattuna nykypäivään, jolloin miellämme alkoholinkäytön erittäin vaihtelevaksi ilmiöksi, johon kuuluu alkoholismien (juoppouden) ohella myös kohtuullista, ns. tervettä ja normaalia alkoholinkäyttöä. Toisaalta Johanna Hämäläinen mainitsee jonkinlaisen keskiluokan kohtuukäytön olevan esitetty piirre joissakin kirjasissa. Tarkastelemissani lähteissä ei esiintynyt tällaista. Joka tapauksessa raittiusliikkeen suhtautuminen alempien luokkien alkoholinkäyttöön oli kielteinen, kieltäen kohtuukäytön mahdollisuuden. Rahvaaltahan puuttui itseuri. Nykyisessä yhteiskunnassamme ei kategorisoida kaikkia alkoholia käyttäviä juopoiksi, eikä myöskään ajatella alkoholinkäyttäjän elämänpolkua väistämättömänä rappiona, joka alkaa ensimmäisestä oluen maistamisesta. Tästä päästäänkin toiseen tärkeimpään päähavaintooni eli

---

²² Hämäläinen (2003) s. 277-282

väistämättömyyden tai ehdottomuuden teemaan. Tämä ilmenee aikakauden lähteissä ilmenevissä ajattelutavoissa siitä, että ihminen joutuu rappion tielle heti ensimmäisestä ryypystä lähtien ja tämä rappion tie pahenee ja etenee tietynlaiseen risteykseen, jossa joko tehdään parannus tai jatketaan rappion tiellä, joka päättyy jonkinlaiseen tuhoon, kuten vankihuoneeseen, tappoon, köyhtymiseen tai sairauteen.²³

---

²³ Hämäläinen (2003) s. 277

3. Juoppouden seurauksista

Tässä luvussa aion esitellä lähteissä ilmeneviä juoppoutteen liitettyjä negatiivisia seurauksia, toisin sanoen perusteluja alkoholin vastustamiselle, eritellen seurauksia neljään itse hahmottelemaani kategoriaan.

3.1. henkiset ja hengelliset seuraukset

Ensimmäinen kategoria ilmentää alkoholin luonteen muuttavaa vaikutusta. Se voi muuttaa aivan toiseksi ihmiseksi, kuten se lähteideni päähenkilöille tekee. Luonteenmuutokset puolestaan vaikuttavat käytäntöön, esimerkiksi laiskuuden heikentäessä työntekijöiden työkykyä: ”--viinan nautinto siittää siis laiskuuden sen kautta, että se viepi meiltä työhalun ja voimanki, saattaa ruumiin kivulaiseksi ja lopettaa sen ennen aikoja.”²⁴ Juopottelu aiheuttaa kirjassaa laiskuutta²⁵, mikä heijastuu jopa koko Sairion kylään ja sen taloudelliseen hyvinvointiin: ”se ei siis ollenkaan ole kumma asia että teidän palkollisenne viinan kautta ovat tulleet laiskemmiksi, huolettommiksi, vastahakoisemmiksi ja vuosi vuodelta kalliimmiksi, ja että samoin peltonne laihenevat, aittanne tyhjenevät ja koko elämänne huononee.” Laiskuudessaan ja Maunulan Matti ei enää suoriudu töistään ja syöksee tilansa vararikkoon.

Muita henkisiä seurauksia, joita tietysti lähteissä ilmenee ovat aggressiivisuus ja vihaisuus sekä impulsiivisuus---alkoholi tuo näitä esiin ihmisessä ja ajaa näin erinäisiin tappeluihin ja riitoihin, väkivaltaan sekä holtittomaan käytökseen, kuten hevosilla hurjasteluun ja uhkapelaamiseen. Juominen heikentää järjenkäyttöä: ”--kun viinan himo on oikein saanut wallan ihmisestä, silloin on mieli männikössä, silloin järki jäätynnä.”²⁶ Juomari tekee harkitsemattaan humalassa asioita, joita katu selvinpäin. Matti tulee suutuksissaan puukottaneeksi kaksi ihmistä, Tommi surmaa vaimonsa.

Lönnrotin kirjasesta nousee ajatus siitä että tuodessaan negatiivisia luonteenpiirteitä juomarissa esiin, viina himmentää positiivisia, kuten ahkeruutta ja rehellisyyttä: ”wiina on teidät köyhemmiksi ja ruumiinne raihinaisemmiksi tehnyt, mutta vielä suuremman vahingon wiina teille hengellisessä elämässä saattaa. Hengellinenkin haluttomuus ja muus surkeus, laiskuus, viheliäisyys, pahain himoin noudattaminen ja kaikenlainen kauhistus owat aina wiinan seuramiehinä ja mistä wiina

---

²⁴ Lönnrot, Elias. (1854) *Kolme päiwää Sairion kylässä*

²⁵ Sulkunen (1986) s. 19

²⁶ Gustaf, Cannelin (1855) *Maunulan Matti ja hänen wiimeinen markkinaretkensä*

pääsee walloilleen, sieltä pakenewat jumalisuus, kohtuus, oikeus, rehellisyys, lainkuuliaisuus, rauha, rakkaus ja muut hywät tawat maasta”.

Hengellisillä seurauksella tarkoitan lähteissä esitettyjä ihmisen tuonpuoleiseen elämään tai ns. sielulliseen hyveellisyteen koituvia haittoja, jotka tulevat ryyppäämisen itsensä syntisyydestä sekä sen aiheuttamista synneistä, kuten haureudesta ja väkivallasta. Esimerkiksi taivaaseen pääsy voi olla uhattuna. Kirkkoherra esittää liian juomisen (ja syömisen) syntisenä ja pääsyn Jumalan valtakuntaan estävänä, siteeraten Raamattua. Kirkonmiehen mukaan viinanjuonti itsessään on jo synti mutta se myös johtaa muihin synteihin. Tekstin lopussa uskonnollisuus lisääntyy ja kirkonmies haluaa korostaa, kuinka Jumalan rakkauden avulla juoppoudesta voi parantua kaidalle tielle.

3.2. sosiaaliset seuraukset

Lähteissä juoppouteen liitetyistä seurauksista sosiaaliset korostuvat muita enemmän.²⁷ Suuri osa koko vuosisadan raittiusvalistuksesta nojaa paljolti juuri alkoholismiin sosiaaliin lieveoireisiin, ja mitä edemmäs mennään sitä merkittävämmäksi perusteluksi alkoholia vastaan ne nousevat (Vrt. 1800-luvun alkuun, jolloin raittiusvalistus nojasi vahvemmin uskonnollisiin perusteluihin).²⁸

Turmiolan Tommi esittää erinäisiä sosiaalisia seurauksia, kuten väkivaltaa ja rikollisuutta (Tommi tappaa vaimonsa ja joutaa tästä vankihuoneelle) sekä perheen ahdinkoa (lapset kärsivät ja saavat juopon esimerkin isästään). Alkoholismiin periytyvyys kasvuympäristön kautta lapsille mainitaan Lönnrotin kirjasessa: ”--lapset, jotka tawallisesti seuraawat vanhempainsa esimerkkiä, rupeavat myös wiinaa maistelemaan—”. Perheväkivaltaa esiintyy myös Lönnrotin kirjasessa: ”—waimolla ja lapsilla useinki ei ole mitä suuhun panna ja he siihen lisäksi monesti wielä saawat selkäänsä pahalla päällä wiinapaikasta kotiin tulleelta mieheltä.” Maunulan Matti kohdistaa humalassa perheeseensä väkivaltaa ja kirjasen edetessä väkivalta yltyy rikokseen eli tappoon markkinoilla. Väkivaltaa saavat markkinoilla osakseen myös hevoset, joita ruoskitaan. Sosiaalisten argumenttien yhdistävänä tekijänä voi pitää juurikin perhettä ja tämän ahdinkoa, jolla vedotaan lukijan tunteisiin.

---

²⁷ Sulkunen (1986) s. 29-32

²⁸ ibid.

”—tuli Maunulan Matti juopumuksellansa ja siitä seuraavalla laiskuudellansa ja huolettomuudellansa moniaissa vuosissa rikkaasta talon isännästä köyhäksi torpan asukkaaksi.” Juominen ajaa Matin, tämän perheen ja tilan köyhyyteen. Matin juomiskäytös, sen tuoma huolimattomuus, työkyvyn heikkeneminen sekä laiskuus köyhdyttää tämän tilan ja tämä päätyy myymän tilansa viinaa ostaakseen, vaikkakin tämä aiheuttaa vaaran nälänhädästä perheelle ja tälle itselleen. Lopulta Matin tila huutokaupataan tämän syyllistyessä tappoon ja tämän vaimo ja perhe joutuvat köyhyyteen ja vaimosta tulee kerjäläinen. Myös Sairion kylässä esiintyy alkoholismien tuoma köyhyys: ”se ei siis ollenkaan ole kumma asia että teidän palkollisenne viinan kautta ovat tulleet laiskemmiksi, huolettomammiksi, vastahakoisemmiksi ja vuosi vuodelta kalliimmiksi, ja että samoin peltonne laihenevat, aittanne tyhjenevät ja koko elämänne huononee.” Työkykyä heikentäessään ja rahat viedessään viinaan, alkoholismi köyhdyttää kylää ja tilojen työntekijöitä. Turmiolan Tommi tuhlaa rahansa alkoholiin ja on valmis jopa panttaamaan poikansa Raamatun viinaa ostaakseen. Laajemmassa, yhteiskunnallisessa mittakaavassa tuodaan esille kuinka juoppous maksaa yhteiskunnalle ja seurakunnille: kaikkiin paikkoihin karttuu viinan myötä *warkaita, laiskoja, kiwuliaita ja muita waiwaisia, jotka eiwät woi henkeänsä elättää. Niistä pitää sitte seurakunna taikka kruunun huolta pitämään, etteiwät kuole nälkään, ja niiden elätys, olkoot jos seurakunnassa tahi wankimajoissa elätettwinä, lisää myös talonpojan weroja.*²⁹

3.3. fyysiset seuraukset

Yllä sivuttujen sosiaalisten ja henkisten seurausten ohella yhtenä ilmenee myös ns. fyysisiä tai terveydellisiä seurauksia, jotka ovat sosiaalisten ohella vuosisadan edetessä merkittävä muutos raittiusvalistuksen argumenteissa—nojaamalla lääketieteeseen ja terveyteen.³⁰ fyysisiä tai terveydellisiä seurauksia käsittelee *Kolme päivää Sairion kylässä*, jossa vieras nojaa argumentoinnissaan paljon lääkärin tietämykseen (siis yleisesti ”lääkärien”) ja kertoo kyläläisille, kuinka alkoholi altistaa sairauksille, juoppojen viitataan kuolevan esim. koleraan ja polttotautiin helpommin muiden näistä tervehtyessä.³¹ Alkoholin tekee tämän mukaan ruumiista heikomman,

---

²⁹ Lönnrot, Elias (1854) *Kolme päivää Sairion kylässä*

³⁰ Sulkunen (1986) s. 29-32

³¹ Sääsکیlahti (2006) s. 55-60

mikä tekee sen myös heikommaksi sairauksien kohdatessa, sekä lyhentää elinikää³² ”*taudit viinan juojalla ovat waikiat parantaa*”. Myös vetoamista aiempien sukupolvien ihmisten (jotka eivät samassa määrin juoneet) voimakkuuteen käytetään. Nyt esi-isiään enemmän juovat sukupolvet ovat ruumiiltaan heikompia. Vieras tekee itsestään terveen esimerkin raittiina entisenä juoppona: ”*vasta sitte kun peräti luovuin viinasta ja muista väkevistä juomista, katosi entinen köyhyyteni ja ruumiini tuli terveeksi.*”.

Sairauden sekä ruumiin ja sen vastustuskyvyn heikentämisen lisäksi, fyysisinä seurauksina esitetään alkoholin aiheuttamat krapulat, mitkä heikentävät työkykyä.³³ Juomattoman ihmisen yön lepo vahvistaa kun taas juomari nousee aamulla huonompana, kuin illalla, krapulaoireisiinsa, kuten päänsärkyyn ja käsien tärinään. ”*--viina kadottaa meiltä ei ainoastaan rahan ja ajan mutta myös työhalun ja voimankin.*”

---

³² Sämskilahli (2006) s. 55-60

³³ *ibid.*

4. Johtopäätökset

Analysoidessani 1850-luvun suomenkielisiä raittiuskirjasia ja näitä valaisevaa tutkimuskirjallisuutta, päädyin ensinnäkin siihen päätelmään, että alkoholismin tai juoppouden ymmärtäminen ja määrittelemine on nykypäivänä huomattavasti rajatumpaa, ja juomisasenteet ovat vähemmän jyrkempiä, kuin 1850-luvun fennomaamisessa ilmapiirissä. Raittiuskirjaset on asetettava niiden yhteiskunnalliseen kontekstiin, jolloin keskiluokka oli nouseva yhteiskunnallinen voima, joka halusi erottautua rahvaasta mutta samanaikaisesti rakentaa kuvaa suomalaisesta ihanteesta—raittiista maaseudulla asuvasta talonpojasta, joka teki ahkerasti työtä, pelkäsi Jumalaa ja eli kohtuullisesti: kaikki kolme ironisesti keskiluokkaisia hyveitä, joita fennomaaninen raittiusliike projisoi kirjasissaan rahvaaseen. Toinen johtopäätökseni liittyy raittiuskirjallisuuden tutkimukselliseen potentiaaliin: sitä tarkastelevan on mahdollista saada erittelemällä irti lähteistään mitä monipuolisimpia esittämisen teemaan liittyviä kontekstualisoivia merkityksiä, aina sukupuolesta yhteiskunnallisten luokkien esittämiseen ja näiden rajanvetoon sekä krapuloiden tariseviin käsiin ja juopon elämänkaaren käsittämiseen väistämättömänä rappiona (tai parannuksena). Tutkielma valottaa sitä kuinka historiassa valistuskirjallisuutta on käytetty asioiden (tässä tapauksessa alkoholin) vastustamiseen sekä esittämiseen (representaatiolla on valtaa ja väliä!) mutta myös erinäisten muiden arvojen ja merkitysten tuottamiseen. Halusin tällä tutkielmalla tuoda esille sitä kuinka pitkät perinteet tietynlaisella negatiivisella alkoholistikuvastolla on kulttuurissamme. 1980-luvulla kirjoitetussa alussa lainaamassani Eppu Normaalin kappaleessakin tämä sama kuvasto pitää pintansa ja jopa kaksi 1800-luvun raittiuskirjasten hahmoa mainitaan nimeltä. Alkoholistien leimaaminen tietynlaisiksi ja näiden esittäminen negatiivisessa valossa pitkällä aikavälillä on kontribuoinut yhteiskunnassamme edelleen vallitsevaan alkoholistien stigmatisaatioon mikä tekee parantumisesta ja omien juomisongelmien myöntämisestä hankalampaa. Toisaalta nykypäivän Suomen alkoholismikeskustelussa huomio kiinnittyy (vrt. raittiuskirjasten toimikunnan kirjaset) enemmän siihen mikä tekee juomarista juomarin ja kuinka voisimme tätä auttaa. Jokaisella suomalaisella on mitä luultavimmin suvussaan tai lähipiirissään juomisongelmien kanssa kamppailevia ja se kuinka esittämisen kautta heitä lähestymme vaikuttaa siihen mitä tulevaisuus heille tuo tullessaan.

5. Lähde- ja kirjallisuusluettelo

Lähteet

Cannelin, Gustaf (1855) Maunulan Matti ja hänen viimeinen markkinaretkensä

Frosterus-Sältin, Alexandra (1858) Turmiolan Tommin elämäkerta: kuvilla selitetty

Lönnrot, Elias (1854) Kolme päivää Sairion kylässä

Raittiuden ystävät (1854) Rampa Lauri

Tutkimuskirjallisuus

Ahonen, Jukka: (2003) *Raittiuden voima: Raittiuden ystävät 1853–2003*. Helsinki: Otava.

Apo, Satu. *Viinan voima : näkökulmia suomalaisten kansanomaiseen alkoholiajatteluun ja -
kulttuuriin / Satu Apo*. (2001) SKS.

Hämäläinen, Johanna. (2003) ”Eroowaisuus riippui miehestä ja pullostasta”. *Keskiluokan sosiaalisen
rajavedon ja kansakuvan tuottamisen keinot 1800-luvun jälkipuoliskon raittiuskirjallisuudessa*. –
Jari Eilola (toim.), *Sietämättömät ja täydellinen maailma. Kirjoituksia suvaitsemattomuudesta*.
Jyväskylän historiallinen arkisto 6. Jyväskylä: Korpiljyvä.

Peltonen, Matti. (1997) *Kerta kiellon päälle. Suomalainen kieltolakimentaliteetti. Vuoden 1733
juopumusasetuksesta kieltolain kumoamiseen 1932*.

Pietikäinen, Petteri (2013) Hulluuden historia

Siltala, Juha (ja muita). (1996) *Yksilö modernin murroksessa*

Sulkunen, Irma. (1986) *Raittius kansalaisuskontona : raittiusliike ja järjestäytyminen 1870-luvulta suurlakon jälkeisiin vuosiin*

Sulkunen, Irma. (1977) *Raittiusliikkeen synty Suomessa*

Sääskilähti, Minna (2006-02-21) *Vapise, kuningas Alkoholi : alkoholivalistuksen tekstilaji ja sen muuttuminen vuosien 1755 ja 2001 välisenä aikana*

Vilkuna, Kustaa H. J. (2015) *Juomareiden valtakunta : suomalaisten känni ja kulttuuri 1500-1850*

Vilkuna, Kustaa H.J. (2014) *Viina miehen mitta. Vapaa-ajalla rakennettu miehekkyyys.*